

sobljuje, da mogu pravo i sigurno rješavati temeljna pitanja o svijetu i ljudskom životu i Bogu, izvoru i svrsi svega. Ovo su znanje stekli upotrebljavajući sva sredstva filozofske spoznaje, ne uključujući ni škole i školskih udžbenika. Zato i sv. Crkva toliko naglašuje učenje prave filozofije u školi, osobito na visokim školama, gdje se pripravljaju budući apostoli Istine na svoje najuzvišenije zvanje.

Kako ću postići svrhu što bolje i što sigurnije? Ovo je načelo dosljednosti. Sveudiljno, postojano obdržavanje ovoga načela dalo je rodu ljudskom i sv. Crkvi velikana u moralnom pogledu, svetaca. Ono je dalo i velikana u znanosti, napose u filozofiji. Ovo je načelo izraz prave mudrosti. **Dosljednost je temelj pravoga uspjeha kako u moralnom životu tako i u filozofiji.** Za život filozofa vrijedi riječ Sv. Tome (1—2, 57, 5 c): »Prudentia est virtus maxime necessaria ad vitam humanam — mudrost (t. j. dosljednost) je najnužnija krepost za život ljudski«.

Franjo Šanc D. I.

Idejni razvoj † Dra. I. Merza

Poznavao sam ga u dušu, jer je zadnjih šest godina, uz male prekide, gotovo svake subote došao, da se upravo djetinjom otvorenosti razgovori o duševnim pitanjima. Želeći mu napisati ove spomen-retke, kao suradniku »Života«, pošao sam ipak do njegovih ožalošćenih roditelja, da mi popune sliku mladosti; pazorno sam pregledao veliku njegovu knjižnicu; pročitao sam 20 svezaka njegova dnevnika; proučio sam njegove najintimnije zapiske jednako kao i štampane spise; a nijesam propustio pitati i neke njegove znance, što drže o njemu. Iz svega toga iskrsla mi je u duši ličnost Dra Merza ne samo kao čovjeka vanredna, nego upravo kao muža Providnosti, čovjeka Božjega. Prikazati svu ljepotu predivne ove duše bit će posao prijatelja njegova, koji izrađuje opširan životopis njegov. Ovdje ćemo pratiti tek njegov idejni razvitak na temelju njegovih vlastitih zapisaka.

Kratak tijek života.

Rodio se Ivan 16. prosinca 1896. u Banjoj Luci, gdje mu je otac Mavro bio viši željeznički činovnik. Osnovnu školu i realku svršio je ondje odlično. Po želji roditelja pođe u rujnu 1914. na vojnu akademiju u Bečko Novomjesto. Prepativši u nemilom zvanju mnogo, pređe u siječnju 1915. na bečko sveučilište, da sluša 3 semestra Pravo. Pod kraj veljače 1916. uzeše ga u

vojsku, jer je »zaboravio kazati da boluje na oči«, a bolovao je doista još u realci. Ipak prođe najprije vojničke škole u Grazu, Pečuhu i Slov. Bistrici, a potom osta kao časnik na talijanskom ratištu sve do rujna 1918. Za revolucije čuva kratko vrijeme rudnik Maslovar kraj Banje Luke, odakle su bili pobjegli ruski zarobljenici. U siječnju 1919. nastavlja nauke u Beču, ali sada na filozofskom fakultetu, učeći germanistiku i romanistiku. Kao član i tajnik akademskog društva »Hrvatske« odlikuje se jednako radinošću i rodoljubljem kao i kremen-značajem. Postigavši, što je u Beču mogao postići, polazi g. 1920. u Pariz, gdje se stručno usavršuje na Sorboni i Katoličkom Institutu. G. 1923. postizava doktorat i profesuru u Zagrebu, te postaje tude i profesorom na nadbiskupskoj gimnaziji. Uz svoju službu radi za katoličku obnovu g. 1922. — 1923. kao predsjednik »Omladinskog Saveza«; od g. 1923. do smrti kao najistaknutiji pobornik katoličke Akcije i kao podpredsjednik i tajnik »Hrvatskog Orlovskog Saveza«. U travnju 1928. pooštrila mu se stara bolest, upala ličnih šupljina; podvrgava se operaciji na zagrebačkoj klinici, no bez uspjeha, jer u velikim bolima 10. svibnja sveto umire.

Tijek Merzovih nauka, kao i njegov javni rad, pokazali su, da je bio jak talenat, duboko spekulativan ali i praktičan u provedbi načela do krajnjih konsekvencija. Vanredne naravne sposobnosti pratila je osobita milost Božja, da je i kraj preteških pogibli velegradskoga i uopće slobodna života sačuvao nevinost djeteta i razvio je ne samo do muževne kreposti nego i do mističkog života u Bogu. Rijetko se nađe tako plemenita narav, a podignuta sasvim u vrhunaravno shvaćanje i život.

Merzova idejna žarišta.

Naš Ivan pojavlja se već u ranoj mladosti u svom krugu s posve originalnim mislima. Kad mu bile dvije i pol godine, dovede ga majka k završetku jedne časničke gozbe. Ivica opazi, da su pred veselim časnicima još netaknute torte. Obreda on od prve do zadnje, i kad nađe da su sve prave i dobre, nestade ga. No za par časaka eto njega s ruljom djece u dvoranu i čedno ali odlučno zatraži, da se torte dadu njegovim siromasima. I odbiše ih... Još prije navršene šeste godine ide Ivica u školu, a vjeroučitelj već za koji tjedan čestita majci, da će joj biti jedinac jamačno svećenik, jer da pokazuje toliko smisla za sve što je Božje. »No toga sigurno nema od mene«, odvratila majka, kojoj takovo zvanje ne bi bilo nipošto po čudi. »Pa odakle onda?« pitamo se i mi. »Primivši dobru dušu« — slijedio je Ivica plemenita ganuća pobožnosti i samilosti te otvorio time u svojoj duši ono najobilnije vrelo velikih misli, koje čovjek nalazi u nepokvarenom srcu.

Ne mislim time reći, da je Ivan ostao pošteđen od mladenačkih napasti i dačkih ludorija. No činjenica jest, da se u njemu zapaža snažan viši utjecaj. 2. ožujka 1914. bilježi: »Jučer na večer bio sam na zabavi. Bilo je dosta veselo. No kad sam se vratio, sjetio sam se, da je korizma, te da se ne smije pohađati zabave. Treba priznati duhovni autoritet, jer bez njega nema sloge...« Ovakove vjerske i čudoredne refleksije nalazimo u njegovu dnevniku svaki dan.

Ovaj vrhunaravni uzgoj Ivanove savjesti to nam je neobičniji, što on sam priznaje, da su svi predstavnici uzgoja na nj, »porazno djelovali«, osim Dra Lj. Marakovića, s kojim je ostao u povjerljivoj saobraćaju sve do g. 1923. »Liberalni profesori utuvili mi u glavu toliko laži, da se možda još nijesam otrešao« — tuži se Ivan još g. 1923. Kakova osuda krije se u tom za ona službena žarišta idejnoga života!

Merz im je pogibelj za vremena i progledao i odbio. Dok u jednu ruku počituje svačiju slobodu i bilježi 16. VI. 1914. »Bože, kako je gadan onaj, koji tuđe uvjerenje ne zna da cijeni!« — dotle pravu slobodu duha nalazi baš u vjeri: »Samo zakoni mogu nam dati slobodu«, veli Goethe. Zakoni nam određuju put, kojim ćemo ići, da ne dodemo s drugima u opreku, a sami da se možemo razvijati. Takva je kršćanska vjera. Ona je moralni zakon za nas i ona nam otvara neizmjerni put, koji je pravedan« 31. VII. 1914. Toga se Ivan držao pa je s naukom spajao razmišljanja, koja su ga u vjeri i čestitom životu učvršćivala. 2. III. 1914. na primjer bilježi: »U fizici smo govorili o brzini svijetla, tako da svijetlo od pokoje zvijezde treba 8, 10, 25, 250 godina da do nas dođe. Bože, koliki li je svemir, sve svijetli, sve se kreće savršeno točno... Zvijezde jezde kroz prostor, griju se i djeluju. Sve je neizmjerno u tom prostoru, samo naša zemlja leti ko mrva i okreće se, a čovjek na njoj kao matematička točka. I taj zavidi, grize se, oholi se! Što je čovjek? Ništa. I ipak ta matematička točka obuhvati mišlju veliku pozornicu svemira i još dalje... Kako malen, a ipak tako velik!... A tko obuhvata, podržaje, ravna to neizmjerno pozorište? On je, veličanstveni Duh, koji to obuhvaća, On je!«

Dnevnik je njegov pun ovakovih razmatranja o najuzvišenijim idejama kao i o pojavama svagdanjega života. Povod i smjer dala mu je čestoput okolina; no u većini su to samonikle i slobodne misli. 17. IV. 1914. »Danas sam skoro svršio četvrtu crtariju iz deskriptive. Kad čovjek ovako kao mašina radi, ne razmišljajući ni na što, ne zna, zašto živi. Kad je čovjek živ, mora da misli na vječne stvari i da nalazi sreću u tom razmišljanju. No ima li čovjek ovdje pravu sreću? Zar nije ovaj svijet, svijet rada i muke, i kako se čovjek pokaže u tom radu, dobiva nagradu u drugom svijetu, koji je vječan, ovaj je samo priprava... Duševni

radnik, ako hoće da bude dobar i da se bavi — kako dolikuje — svojim zanimanjem, mora vjerovati. Vjera je inteligentu potrebna nego radniku...«

24. X. 1914. Bečko Novomjesto. »... Evo me u zatvoru. Baš me je neki kapetan izružio, što sam mu rekao, da je dozvoljeno ovdje jezike učiti. (Tako se Ivan ispričavao, što je mnogo čitao literaturu). I on mi je uzeo »Dim«, »Lohengrina« i Brunetrere-a, što sam ponio, da ovdje čitam. No svedjedno, opet sam ga nasamario, jer u hlačama imam »Die Kunst zu beten« (Umjetnost moljenja) i — čokoladu. Tim se baviti nije mi mnogo dva dana. Moliti se i sjediniti se s Bogom, to je djelo čitava života... Tu knjigu čitam po drugi put. Isprva mi se nije činila Bog zna što, ali čim je više studirah, osjetio sam finesu logike i religioznog osjećaja piščeva... Molitva, to je vjera. Ja vjerujem u Gospoda Boga svemogućega; vjerujem da je On Duh savršen u slobodi volje i veličini. Čovjek sam sitan. Imam slobodu volje, ali ograničenu. Duh mi je ograničen. Ali ono malo Prometejeve iskre, djelčak od djelca Svevišnjega vuče me Ovome i dokumentira opstanak Ovoga. Kano što čovjek, koji još nije sasvim zagazio u blato, želi da se razgovara s pametnijim od sebe, tako isto duh svom žestinom teži za savršenijim, za velikim Duhom. Razgovara se u molitvi s Njim i Ovaj njemu tako čudnovato fino odgovara, da čovjek misli, da diše visinski zrak, kao što Baron kaže. Taj razgovor sa Svevišnjim, ta veza — priznavanje — Svevišnjega je Religija. Religija bez molitve je mrtva. No molitva se ne mjeri na duljinu, i ona ne mora da se čita iz knjiga; razgovor iz vlastitog čuvstva, razmišljanje o Pismu i namjerama Svevišnjega je molitva. Bog je duševno biće; pošto smo mi tjelesni, to je misao na Njega tjelesno-duševna. Da ga razumijemo postao je Emanuelom, nama sličnim i mi se Isusu možemo da molimo, i molitva na njega je mnogo lakša, jer je Isus nama bliz... Kako je tijelo mizerno! Iz ova četiri zida se nijesam ni makao i toliko sam toga doživio. Duh je krilima slobode lepršao do Neizmjernosti...«

Ova nam bilješka pokazuje način Merzova čitanja. U svrhu svoje stručne izobrazbe kao profesor literature, morao je čitati mnogo. Predaleko bismo zašli, kad bismo nabrajali sve autore i djela, što ih je ne samo pročitao, nego upravo stručno ocijenio. Ima tude čitavih studija i kad bi se tiskale, bile bi i sjajan dokaz njegova kršćanskog umjetničkog ukusa, a ujedno putokaz u hrvatskoj, njemačkoj, francuskoj, engleskoj, norveškoj i talijanskoj literaturi. Samo jedan primjer. Kritizujući Bourget-ovu »Lazarinu« među ostalim veli: »Bourget ovo obraćenje (Graffetean-a) odviše — napadno — pripisuje Milosti, koja je uslijed Lazarininih molitava sašla na njega. No zašto on nije barem pokušao, da ovo djelovanje milosti analizira. U tome se i sastoji veličina novooga katoličkoga pisca... Ako on upravo nije možda još tako

đubok — da bi iz vlastitog iskustva znao, što sve u sebi krije molitva — onaj mistički saobraćaj s Apsolutnim Bićem — to je barem malo više trebao studirati mističke pisce, pa bi on sebi jamačno znao iskonstruisati duševne osjećaje jedne duše, koja je tako prožeta religijom...«

Kako od autora tako traži Merz i od pravog kritičara »da goji što intenzivniji kršćanski život — euharistijski, apstinentijski i socijalni, da nastoji postati što veći čovjek, da teži za svetošću, jer će jedino takav moći osjetiti i opaziti, kada logički ili psihički razvitak umjetnine stane silaziti iz kolotečine objektivnih kršćanskih istina.«

Ovakovu shvaćanju i životu ima i Merz pripisati, što u mnogom čitanju nije skrenuo s pravoga puta. To više, što je u sebi bio izrazito umjetnička duša. Mi se na primjer divimo Merzovu oduševljenju za papu, što ga pokazuje u »Kat. Akciji« perom i činom, ali je ova ideja prošla u njegovoj duši svu onu borbu, što je uzvitalava Lenau u svojem »Savonaroli«, Luther u svom »An den christlichen Adel« i Meyer u »Heilige« i još više drugih autora. I druge duševne vrednote prošle su jednaku vatru kušnje, tako pojam časti u Sudermanovoj »Die Ehre«, ideja rada, čistoće, rodoljubila i druge u raznim autorima. Njegova kritika Rodin-ovog »Poljupca« upravo je klasičan primjer, kako plemeniti optimisti mogu da zastrane i nastradaju. Merz nije nastradao, jer je imao objektivno pravilo Crkve izvan sebe, a u sebi dovoljno poniznosti, to jest samospoznaje, da to pravilo prihvati i provede.

Lako ćemo razumjeti, da je uslijed onih žalosnih prilika u školskom odgoju i od silnog ovog čitanja duša Merzova imala da bije težak boj sa skepsom. Za premnoge znanstvene i vjerske istine nemamo potpune evidencije; one su sigurne, ali još ostaje koji razloščić, koji umu zamračuje potpunu jasnoću, pa čovjek treba, da voljom svojom učini kraj nemirnom i nerazboritom kolebanju duha. To je »certitudo libera« — izvjesnost slobodna. Sitne duše lome na njoj krila svoga idealizma i padaju najprije u sumnju, kasnije u bezvjerstvo.

Jaki Merzov duh ustraje u tijelu. Tri stvari ga u tom pomazu: molitva, ustrajnost u kreposnom životu i temeljit studij. »Katkad se sam sebi pričinih gadan. Jedino me vjerske misli utješe i dignu. Vjerski život, misli na vječnost, smrt, Ljubav — to je nešto veliko. Skepsa hoće da to najviše u čovjeku razruši... Uza svu sumnju — ja vjerujem! Vjera mi mora biti sustav, mora biti putokaz životu, da ne radimo protiv pravednosti i vječnosti. Vjere daju sisteme. I ja kažem: ili katolik ili ništa! U ovome pogledu nije u meni nikada ni najblaža sumnja postojala.«

Da taj sustav potpuno u sebi izgadi laća se Merz, već kao doktor filozofije i profesor, da temeljito prouči sustav sk-

lastične filozofije. Pod vodstvom P. Alfirevića D. I. uči on i drug mu Dr. Dragutin Čepulić g. 1922. i 1923. sve filozofske grane prema Donatovoj »Philosophia perennis« počevši od Logike i Noetike pa Cosmologiju, Psychologiju i Etiku. Svršivši u potpune dvije godine filozofiju nastavlja proučavati bogosloviju. Auktori su mu gotovo isti, koji vrijede na bogoslovskom fakultetu kao udžbenici za buduće svećenike. Merz ide još i dalje. Znajući da nepogrešivi autoritet živi i sada u papiri, on proučava u originalu sve enciklike Papa od Grgura XVI. sve do Pija XI. što čini dobrih 18 svezaka u »Editions de Questions Actuelles«. To Merz čini onda, kad je već potpuno bio napustio misao, da bude svećenikom. Čini to iz čiste ljubavi k Istini. I Istina ga je oslobodila. Duša mu uživa blagi mir u Bogu i žrtvuje se potpuno u radu i patnji za Njega.

I prije je Merz tražio savjeta u knjižici »Nasljeduj Krista«, napose u streljačkim rovovima; no prije je on govorio iz nje, sada je ona govorila iz njega. — I prije je Merzu bilo središte života u Euharistiji, sada je Isus Euharistije odsijevao iz njega: iz njegovih misli, iz njegova rada, iz njegove pojave. Na Monte Rasta zabilježio je 9. rujna 1917. »Svete Euharistije nema. Kao poganin ili kao kakova zvijer ovdje živim. Kao da Agnus nije više u centru kozmosa, kao da Ga uopće više nema. Bože, Tješitelju dođi, da moju prirodu prožmeš atomima vječnosti, pa da tako — sličniji Tebi — razumijem tijek bivovanja. Za rum se brine moderna država, a sv. Euharistija je sporedna stvar...« Kad bi sretan primio sv. Pričest, zabilježio bi kao na pr. 15. VIII. 1916. »Rano sam ustao, otišao na Pričest i nastojao sam se zadupsti u taj misterij. Pa mi se čini, da sam dosta duboko zaronio u sama sebe i u onaj svijet. Ne nijesam vidio sve, no kano da sam osjetio, kano u nekoj magli one zakone, ono nešto, koje pokreće sve, pa iza toga Madonu s Djetetom, a uz to Ono još veće, koje sve skupa, što sam osjetio, ujedinjuje u Hostiji...«

To su eto vrela ideja, vrela duševnog života Merzova, žarišta, na kojima se grijala duša njegova i kao iz akumulatora upijala Istinu, da je upotrebi za svoj vlastiti pogon i za svijetlo drugima.

Idejni slijed.

Može li se kod Dra Merza u bitnosti i govoriti o razvojnem slijedu ideja, kad ga već kao maturanta susrećemo s gotovim kršćanskim pogledom na svijet? Vjere nije nikad u ničemu zatajio, sve što Crkva reče, sve je potpisao, dakle uvijek idejno zaokružen bez razvoja! Da, potpun je bio vazda; ali kako se punina dobrote djetinje razvija u puninu dobrote mladenačke, a ova opet u muževnu, tako se razvijale i plemenite ideje Merzove.

Duševni život imade baš kao i organički svoje etape. Moder-

ni su doduše navikli, da prate svoje junake ne postojanom uzbrdicom do na vrh gore, nego s ravna u jarak i s brda u prepast, pa to onda zovu idejnim razvojem. No naš Merz je lijepo zapisao 19. I. 1920. »Svaka prava evolucija — bila u životu pojedinca ili čovječanstva — jest put kršćanskoj savršenosti. Sve ostalo je dekadencija«. I zaista ne razumijem, zašto bi vihori morali hrast nekoliko puta polomiti, da se pokaže njegov potpuni buj; dosta je da ga češće prodrmajaju, e da mu se korijenje učvrsti i krošnja razraste.

Vihor rata, a još više vihor jake osobnosti Merzove drmao je deblom života njegova; drmao je, slomio ga nije; učvrstio ga. »Bože, daj mi urnebesnu snagu, da sve moje strasti skupim u šaku, da ih zahvatim desnicom rukom i topovskom snagom lupim o stijenu, da se ko staklo razbiju... Daj mi Bože silnu volju pa makar bio go i bos. Jer ako sam već na svijetu, svejedno je, da li imam zvijezdu pod vratom ili mi proviruje košulja na lakat. Glavno je veliko »ja«, sloboda duha, koja se ni smrti ne boji, a ostalo je sve sporedno«.

Ne veli to novoobraćenik nakon općenite ispovijedi u duhovnim vježbama, nego časnik Merz na ratištu blizu Belluna, 23. VIII. 1918. Niti to veli pod pritiskom razbujale strasti, već od želje da bude potpunim gospodarom grla, da održi odluku samo jedamput na dan jesti, a svoju hranu da dade izgladnjelim vojnicima! Iz toga razabiremo: što se u Merzu razvija i kojim korakom se razvija.

Njegova vjera jača se do zôra. »Danas upravo osjećam, da duša postoji. Čudim se, kako je moj »ja« zatvoren u tijelo, po kojem svijet mene poznaje... Osjećam tvrdo, da jest poslije smrti život i da ovaj demonski život — tjelesnog uživanja — s onim veze nema... Uopće sam došao do zaključka: borba proti modernim nazorima — u meni — je dovršena. Život mora da nam je žrtva!«

Tako se razvijaju u njegovoj duši i druge ideje: o Bogu, u kojemu se neprestano nalazi kao u svijetlu; o Isusu, koji mu je tako živ u Hostiji, i u srcu poslije Pričesti kako je bio u Mariji ili kako je elektrište u žici; o Crkvi, koja mu je više nego rođena majka; o sv. Ocu papi, koji mu je živi Krist na zemlji; o bratstvu, među narodima, koji treba da čute jedan za drugoga, kako čute članci tijela; o duševnom životu, koji je njemu razmatranje o božanskim istinama i sudjelovanje u unutarnjem Božjem životu«. Sve te ideje nalaze se u njega u takovoj jasnoći i krepčini, kako to samo kod Svetaca i to Svetaca mistika susrećemo.

S osobitih razloga ističem napose razvoj njegove ideje rodoljublja i žrtve. Merz nije potekao od rođenih Hrvata pa ipak se brzo osjetio članom hrvatskoga naroda. Već 27. III. 1914.

priznaje: »Ideal mi je pravednost i možda ću pasti kao žrtva ome. Ja ne mogu biti Nijemac, jer su podjarmili Slavene«. »Kad budem na akademiji — veli 18. IV. 1914. — držat ću hrvatske listove i pratiti prilike najmilijeg mi naroda«. On često piše u dnevniku »mili moji Hrvati«, i: »Za Hrvatski ću narod sav živjeti«. Merz osuđuje još prije rata »glupu austrijsku politiku«, ali se ne stavlja na nijedno stranačko stanovište. Općenitom ljubavi obuhvaća sve i već 4. IV. 1914. predviđa i bilježi svoj vlastiti sud o tom, što bi Hrvati trebali da učine prije ujedinjenja svih južnih Slavena, e da to bude sretno. Današnje naše javne prilike na vlas potvrđuju njegove nazore. Rat kao »rodoljubno klanje« osuđuje Merz već u akademiji i trpi za to u zatvoru. Čini to doduše pod utjecajem Tolstoja, kojega je mnogo čitao. No kad je sam morao u rat, veli s posve kršćanskoga gledišta: »Rat je napinjanje sila i trpljenje, da se očituje Istina i Pravda, kako je u Božjoj nakani«. Usred prolijevanja krvi zanosi se njegovo veliko srce za najuzvišenije tajne Križa i za bijedni narod. »Ja volim čovječanstvo; volim male nepoznate ljude, koji na svojim leđima nose sav teret historije«. Merz je dakle rodoljub, ali rodoljub katolik!

Gledamo li sadržajnu stranu Merzovih ideja lako se opažaju tri glavna središta: čovjek i tajna njegova života; Bog i njegov odnos spram ljudi; ljudsko društvo i njegovo uređenje. Razvoj tih ideja u Merzovoj duši imade u početku izrazito estetski značaj i sve tri se usredotočuju u Madoni i pod njezinim okriljem. »Kad čujem ružno govoriti, uvijek ugledam sliku Madone s Djetetom. Onaj lijepi, dostojanstveni i blagi izraz, ono usredotočenje svega uzvišenoga — uvijek nepromijenjeno vidim«. Beč 17. I. 1915. Na početku svojih studija u Beču bilježi: »Moja molitva ide sada Neoskrvnjenoj, neka me Ona u ovom gradu prati na svakom koraku. Svaki moj hod i mig neka bude upravljen lijepom«. 22. I. 1915.

Ipak je i u taj prelijepi vrtić već rano zasijano snažno sjeme žrtve. Ono će se vlagom bolesti i vrućinom borbe duševne brzo razviti u drveće, pa onda u stablo križa. Estetika i žrtva se miješaju. »Pišem, a ne vidim, što pišem. Da oslijepim bilo bi strašno. Majko vječna, Ti koja si utjelovljena Poezija svega lijepoga i vječnoga, daj da i nadalje mogu darove ljepote primati«. Beč 3. II. 1915.

Što većma Merz zaronjuje u tajnu života, sve mu je jasnije, da je ona u trpljenju, a s time izbija sve većma na obzorje njegove duše Muž bola. Merz mu veledušno izlazi u susret i sve odanijom, da poletnijom ljubavi grli Križ. »Katkada osjećam neku zadovoljštinu, upravo sreću, što nepravedno trpim; tako sam sličniji Kristu«. 6. IV. 1916. »Jest, bol je sadržaj života, ona ovim vlada. Gdje nje nema, možemo biti uvjereni, da pravoga života nema«. 17. XII. 1916.

»Od sada uzmiču sve estetske i literarne misli, a na površinu stupaju etička pitanja. Filozofija života me najviše zanima«. 17. VI. 1917. Nastaje drugo doba Merzovog idejnog razvoja. Riješenje je tim pitanjima našao u studiju filozofije po Donatu i u sv. Pismu. »Kanio sam se tada estetsko-literarnog gledanja na svijet i počeo promatrati život kakav je u stvarnosti, u koncepciji Stvoriteljevoj« — priznaje Merz g. 1923. Ta koncepcija, taj njegov svjetovni nazor, kulmira u ideji Žrtve, potpune i svestrane za sv. Crkvu, koju Merz ljubi; »Jer u njoj vidim jasnu sliku preljubljenog Spasitelja i Boga Isusa sa svim njegovim savršenostima, a u sv. Ocu Papi — pod prilikama čovjeka — vidim Boga svoga i Gospoda svoga«.

Ideja Božja.

U kojem će se obliku uništiti ova idealna Žrtva Gospodu u čast, Crkvi njegovoj na korist? I taj konkretni oblik je jedna ideja. Početkom studenoga 1923. činio je Dr. Merz zatvorene duhovne vježbe s namjerom, da upozna volju Božju u tom pogledu. Nakon srdačne molitve i temeljitog razmišljanja bilježi on: »Služit ću Gospodiu Bogu kao korektiv u katoličkim organizacijama...« »Isuse, bez duhovne obnove hrvatskoga naroda nema obnove...«

Odlučno sredstvo za tu duhovnu obnovu gledao je Merz u »Katoličkoj Akciji«, kako ju traži sv. Otac Pijo XI. Njoj će se žrtvovati. Idejno je izgrađuje prema najboljim tumačima želja sv. Oca; praktično ju širi pismom i riječju, najviše pak organizacijom »Hrvatskih Orlova«. Za njih Merz priređuje »Zlatnu knjigu«, za njih osobito duboku moralno psihološku studiju »Ti i Ona«. Za njih iznosi rješenja crkvenih autoriteta o »Modernim plesovima«; za hrvatske Orlice piše: »Junački život sv. Ivane od Arka«. Pred sve hrv. katolike izlazi temeljitom studijom »Kat. Akcija«.

Da oživi vjeru Božjim dokazima piše »Najnovija čudesa u Lurdu« i pobija blasfemije Zoline u raspravi »Zolin Lurd«. Osim toga surađivao je u 24 časopisa, od tih je 7 francuskih. U njima je napisao 122 članka, a da ne spominjem manjih vijesti. Od mjesta do mjesta je išao držeći predavanje. Sve to izvodi u zadnjih pet godina svoga mladog života. Pri svemu tomu patio je Merz neizrecivo... i na koncu drage volje prinesao žrtvu života za »Kat. Akciju«, za hrvatske Orlove.

Kad sve ovo uvažimo vidimo, da je idejni razvoj Dra Merza bio i realan, da je bio pod uplivom Božjim, jer ga je kraj mnogih progona i nevolja nadahnjivala i pratila milost Božja. Merz je bio čovjek, koji s praksom prima i daje ideje i sistem prema Isusovu nacrtu; on je bio po svojoj životnoj ideji čovjek Evanđelja, čovjek Kristov, divnim skladom ostvarena jedna ideja Božja za obnovu čitavoga hrvatskoga naroda.

J. Vrbank D. I.